

Східний апеляційний
господарський суд

Електронне судочинство. Аналіз судової практики

Зміст

ВСТУП.....	3
Електронний суд: переваги в умовах воєнного стану.....	5
Можливості розгляду справи з використанням засобів відеоконференцз'язку	8
Належне повідомлення учасника судового процесу.....	9
Особливості руху процесуальних документів.....	12
Ознайомлення з матеріалами справи в електронному вигляді	21
Електронний документ, електронні докази	22
Особливості оформлення електронного доручення, ордеру на підтвердження повноважень представника.....	25

ВСТУП

Відповідно до ч.1 ст. 2 ГПК України завданням господарського судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави.

Відповідно до ст. 6 ГПК України у господарських судах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система.

Позовні та інші заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до господарського суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в день надходження документів.

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Суд направляє судові рішення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу на їхні офіційні електронні адреси, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в порядку, визначеному цим Кодексом, Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

01 грудня 2018 року в газеті «Голос України» та на офіційному вебпорталі «Судова влада України» Державна судова адміністрація України оголосила про створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Наказом Державної судової адміністрації України від 22 грудня 2018 року № 628 «Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» у місцевих та апеляційних судах» вирішено запровадити тестовий режим експлуатації підсистеми «Електронний суд» у всіх місцевих та апеляційних судах України, Касаційному адміністративному суді (пілотних судах).

У подальшому наказом Державної судової адміністрації України від 01 червня 2020 року № 247 «Про запровадження в дослідну експлуатацію підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет» визнано таким, що втратив чинність, наказ Державної судової адміністрації від 22 грудня 2018 року № 628 зі змінами до нього та запроваджено з 01 червня 2020 року в дослідну експлуатацію підсистеми «Електронний суд» та «Електронний кабінет» (у всіх місцевих та апеляційних судах України (крім Київського апеляційного суду) та Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду).

Згідно з пунктом 2.3 рішення Ради суддів України від 12 квітня 2018 року № 16 ряд норм Положення, в тому числі і розділ XI (Підсистема «Електронний суд»), набувають чинності та можуть використовуватись у тестовому режимі виключно для судів, визначених пілотними згідно з відповідним наказом Державної судової адміністрації України.

Підпункти 3, 4 пункту 1 Розділу II Положення визначали, що автор електронного документа - особа (особи), що підписала (підписали) електронний документ власним ЕЦП; авторизація користувача - процедура отримання користувачем прав на здійснення операцій з інформаційними ресурсами, в межах його повноважень та компетенції, за допомогою власного електронного цифрового підпису користувача, який прирівнюється за правовим статусом до його власноручного підпису.

За пунктом 2 Розділу XI Положення учасники судового процесу за допомогою зареєстрованого електронного кабінету можуть надсилати копії електронних документів іншим учасникам судової справи, крім випадків, коли інший учасник не має зареєстрованого електронного кабінету, подавати позовні заяви та інші передбачені законом процесуальні

документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, а також отримувати судові рішення та інші електронні документи.

Надсилання у встановленому порядку процесуальних документів в електронному вигляді передбачало використання сервісу «Електронний суд» за умови попередньої реєстрації офіційної електронної адреси («Електронного кабінету») та з обов'язковим використанням такою особою власного електронного цифрового підпису.

З 05.10.2021 офіційно почали функціонувати три підсистеми (модулі) ЄСІТС: "Електронний кабінет", «Електронний суд», підсистема відеоконференцз'язку, в зв'язку з чим відповідно до ч.6 ст. 6 ГПК України адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в ЄСІТС в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої офіційні електронні адреси в ЄСІТС в добровільному порядку.

У зв'язку з набранням чинності Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженим рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 № 1845/0/15-21 (далі - Положення про ЄСІТС), наказом Державної судової адміністрації України від 26 жовтня 2021 року № 362 «Про приведення у відповідність із діючим законодавством нормативно-правових актів ДСА України», пунктом 3 якого визнано таким, що втратив чинність, наказ Державної судової адміністрації України від 01 червня 2020 року № 247 «Про запровадження в дослідну експлуатацію підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет».

У газеті «Голос України» від 04 вересня 2021 року № 168 (7668) Вища рада правосуддя оприлюднила оголошення про початок функціонування трьох таких підсистем (модулів) ЄСІТС: «Електронний кабінет»; «Електронний суд»; підсистема відеоконференцз'язку.

З 18 жовтня 2023 року введено в дію зміни до процесуального законодавства щодо обміну документами в електронній формі, внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» (далі - Закон).

Цим Законом запроваджено обов'язкову реєстрацію та використання електронних кабінетів у ЄСІТС для представників правничих професій та юридичних осіб. Крім того, у разі звернення до суду осіб, які зобов'язані зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрували його у встановлений строк передбачені відповідні процесуальні наслідки.

Так, вказаним Законом передбачено, що адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку; процесуальні наслідки, передбачені цим Кодексом у разі звернення до суду з документом особи, яка відповідно до цієї частини зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, застосовуються судом також у випадках, якщо інтереси такої особи у справі представляє адвокат; суд надсилає будь-які документи виключно в електронній формі шляхом їх направлення до електронного кабінету особи, яка зареєструвала електронний кабінет, що не позбавляє її права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою; якщо інший учасник справи зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його, учасник справи, який подає документи до суду в електронній формі з використанням електронного кабінету, звільняється від обов'язку надсилання копій документів такому учаснику справи; учасники справи зобов'язані у всіх заявах, що подаються до суду, зазначати відомості про наявність або відсутність в них електронних кабінетів.

Діючим процесуальним законодавством передбачено два способи надсилання судового рішення: шляхом направлення рекомендованим листом з повідомленням про вручення та в електронній формі - через "Електронний кабінет", у тому числі шляхом направлення листа на

офіційну електронну пошту засобами підсистем ЄСІТС у випадках, передбачених пунктом 37 глави 2 розділу III Положення про ЄСІТС.

Особам, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, суд вручає будь-які документи у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення на офіційні електронні адреси таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою.

Реєстрація в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі не позбавляє права на подання документів до суду в паперовій формі.

Відповідно до частин 5-9 ст. 42 ГПК України (у редакції, чинній на час звернення позивачів з позовною заявою) документи (в тому числі процесуальні документи, письмові та електронні докази тощо) можуть подаватися до суду, а процесуальні дії вчинятися учасниками справи в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, за винятком випадків, передбачених ГПК України.

Доступ користувачів до підсистем (модулів) ЄСІТС, окрім Електронного кабінету, також може забезпечуватися за допомогою сервісу обміну даними між відповідними підсистемами (модулями) ЄСІТС та іншими інформаційними системами.

Підсистема «Електронний суд» забезпечує можливість автоматичного надсилання матеріалів справ в електронному вигляді до Електронних кабінетів учасників справи та їхніх повірених.

До Електронного кабінету користувачів надсилаються відомості, у тому числі про отримання та реєстрацію документів у справі, а також інші відомості, що призвели до зміни стану розгляду справи.

Ніхто не може бути протиправно обмежений у праві на доступ до правосуддя, яке охоплює можливість особи ініціювати судовий розгляд та брати безпосередню участь у судовому процесі, або протиправно позбавлений такого права. Відмова суду в прийнятті позовних заяв, скарг, оформлених відповідно до процесуального закону, є порушенням права на судовий захист, яке згідно статті 64 Конституції України не може бути обмежене, навіть в умовах воєнного стану.

Електронний суд: переваги в умовах воєнного стану

Неналежна організація процесу щодо оскарження судового рішення з боку відповідних осіб, виникнення організаційних складнощів є суто суб'єктивною причиною, а не негативні наслідки, які настали у зв'язку з такою причиною, є певною відповідальністю за неналежне виконання своїх процесуальних обов'язків, які для усіх учасників справи мають бути рівними.

У справі № 913/766/21 за позовом ТОВ «Сателлит» до ТОВ «Діброва» про стягнення суми штрафу за непоставку товару рішенням Господарського суду Луганської області від 09.11.2022 позов задоволено. Стягнуто з відповідача на користь позивача суму штрафу за невиконання умов договору поставки.

Ухвалою Східного апеляційного господарського суду від 15.12.2023 відмовлено у задоволенні заяви ТОВ «Діброва» про поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження рішення господарського суду Луганської області від 09.11.2022; відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою ТОВ «Діброва» на рішення господарського суду Луганської області від 09.11.2022 на підставі ч.2 ст. 261 ГПК України, у зв'язку з тим, що апеляційним господарським судом не встановлено обставин для поновлення строку на апеляційне оскарження у разі подання апеляційної скарги після спливу одного року з дня складення повного тексту судового рішення.

Апеляційним господарським судом встановлено, що 31.10.2023 ТОВ «Діброва» через систему «Електронний суд» подало до Східного апеляційного господарського суду апеляційну скаргу на рішення Господарського суду Луганської області від 09.11.2022. Ухвалою апеляційного господарського суду від 06.11.2023 апеляційну скаргу ТОВ «Діброва» залишено без руху. Зобов'язано ТОВ «Діброва» усунути впродовж 10-ти днів з моменту отримання цієї ухвали

встановлені при поданні апеляційної скарги недоліки: надати докази сплати судового збору, докази надсилання копії скарги іншій стороні у справі та докази реєстрації в електронному кабінеті в ЕСІТС.

16.11.2023 ТОВ «Діброва» подало до Східного апеляційного господарського суду заяву про відкриття апеляційної скарги на підставі статті 266 ГПК України, у якій відповідач зазначив, що з метою усунення будь-яких можливих маніпуляцій щодо подання апеляційних скарг особою, яка, начебто, не має права її підписувати, існує необхідність повторного подання апеляційної скарги за підписом керівника відповідача.

Ухвалою апеляційного господарського суду від 22.11.2023 заяву ТОВ «Діброва» про відкриття апеляційної скарги на рішення Господарського суду Луганської області від 09.11.2022 повернуто апеляційну скаргу та додані до неї документи скаржнику.

29.11.2023 ТОВ «Діброва» через систему «Електронний суд» повторно подало до Східного апеляційного господарського суду апеляційну скаргу на рішення Господарського суду Луганської області від 09.11.2022, у якій також просило поновити строк на апеляційне оскарження. Звертаючись до суду з апеляційною скаргою від 29.11.2023, поданою відповідачем після спливу одного року з дня складення повного тексту оскаржуваного рішення суду, відповідач просив поновити строк на апеляційне оскарження, посилаючись на поважність причин його пропуску, а саме на те, що через обставини, пов'язані зі збройною агресією російської федерації проти України, враховуючи окупацію зареєстрованого місцезнаходження відповідача, в умовах воєнного стану він не був належним чином повідомлений про дату, час та місце розгляду справи; повний текст оскаржуваного рішення не отримував та про обставини існування даної справи та зміст оскаржуваного рішення дізнався лише у жовтні 2023 року від свого представника - адвоката Бардіна І.С. після ознайомлення адвоката з матеріалами даної справи; повний текст оскаржуваного рішення отримав в електронному вигляді лише після реєстрації 11.11.2023 в системі «Електронний суд»; електронна пошта, якою користувався відповідач, була зламана невідомими та невстановленими особами, відповідач втратив фактичний доступ до неї ще у квітні 2022 року, про що 12.04.2022 складено відповідний акт.

Матеріалами справи також встановлено, що інтереси ТОВ «Діброва» у суді першої інстанції представляв адвокат Попов О. І. на підставі довіреності від 17.11.2021, виданої та підписаної генеральним директором ТОВ «Діброва», на строк один рік - до 17.11.2022. Отже, як встановлено апеляційним господарським судом, на час розгляду справи у суді першої інстанції, в тому числі, на час ухвалення 09.11.2022 оскаржуваного судового рішення, адвокат Попов О. І. був уповноваженим представником відповідача.

Колегія суддів встановила, що про відкладення розгляду справи по суті на 09.11.2022 відповідач був повідомлений ухвалою Господарського суду Луганської області від 28.10.2022 направленою на його офіційну електронну пошту, яка зазначена в Єдиному державному реєстрі юридичних та фізичних осіб підприємців та громадських формувань - dibrova2012@@@i.ua та яку зазначав його представник - адвокат Попов О.І. у поданих ним від імені відповідача заявах та клопотаннях, а також шляхом розміщення відповідних оголошень на офіційному сайті Судової влади України відповідно до вимог ГПК України та Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Про відкладення розгляду справи по суті на 09.11.2022 був повідомлений представник відповідача - адвокат Попов О. І. шляхом направлення ухвали суду на повідомлену ним адресу електронної пошти. Про обізнаність якого свідчать клопотання, які він подавав до суду в цей час.

Апеляційний господарський суд не взяв до уваги доводи відповідача про те, що електронна пошта ТОВ «Діброва» була зламана невідомими особами і відповідач втратив фактичний доступ до неї ще у квітні 2022 року з огляду на те, що до Єдиного реєстру юридичних та фізичних осіб підприємців та громадських формувань не були внесені зміни щодо відомостей про офіційну адресу електронної пошти відповідача, в той час, як 22.11.2022 за заявою ТОВ «Діброва» було проведено державну реєстрацію відомостей щодо зміни керівника відповідача. Про зміну відомостей про офіційну адресу електронної пошти відповідач суду не повідомляв.

Оцінивши наведені обставини та враховуючи, що відповідно до ч. 3 ст. 120, ч. 7 ст. 242 ГПК України, якщо про розгляд справи повідомлений представник, то вважається, що повідомлена й особа, яку він представляє, суд апеляційної інстанції дійшов висновку про те, що відповідач був повідомлений судом першої інстанції про дату, час та місце проведення судового засідання, призначеного на 09.11.2022, що є умовою відмови у відкритті апеляційного провадження у справі на підставі ч.2 ст. 261 ГПК України (якщо апеляційна скарга подана після спливу одного року з дня складання повного тексту судового рішення), тобто не залежно від поважності причин пропуску строку на апеляційне оскарження, проте не звільняє вказану особу від обов'язку довести обставини справи пропуску строку на апеляційне оскарження.

Постановою Верховного Суду від 23.02.2024 ухвалу Східного апеляційного господарського суду від 15.12.2023 залишено без змін.

На договір про надання правничої допомоги, укладений адвокатом з суб'єктом господарської діяльності, місцезнаходженням якого є тимчасово окупована територія України, не розповсюджуються приписи абз.2 ч.2 ст.13 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»

У справі № 913/768/21 Верховний Суд виклав свою позицію з приводу питання, щодо застосування абз.3 ч.2 ст. 13 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (який вказує, що правочин, стороною якого є суб'єкт господарювання, місце заходження (місце проживання) якого є тимчасово окупована територія, є нікчемним) до договору про надання правничої допомоги, який укладено адвокатом з підприємцем, місце знаходження якого є тимчасово окупована територія України. Зокрема зазначено, що положення ч.2 ст.13 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» поширюється на договори, які укладаються суб'єктом господарювання при здійсненні ним господарської діяльності, тобто у випадках, коли він реалізує продукцію, виконує роботи, надає послуги. За договором надання правничої допомоги суб'єкт господарювання не надає послуги, а навпаки – отримує правничу допомогу від адвокатського об'єднання, тобто є споживачем послуги. Колегія судів Касаційного господарського суду вважала, що чинне процесуальне законодавство не забороняє таким особам виступати як позивачами, так і відповідачами в суді, тобто визнає їх процесуальну правоздатність. Тому не можуть бути обмеженими права особи на отримання професійної правничої допомоги з тих підстав, що місцезнаходження чи місце проживання останньої в умовах війни опинилося в окупації, особливо враховуючи динамічну зміну лінії фронту та переліку окупованих/деокупованих територій.

Верховний Суд зауважив, що Велика Палата Верховного Суду у справі № 910/3831/22 не сформувала правовий висновок щодо застосування ч.2 ст.13 «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» до договору про надання правничої допомоги, який укладений адвокатом з підприємцем, місцезнаходженням якого є тимчасово окупована територія України, але водночас в постанові від 07.02.2024 не вказала й про нікчемність такого договору, а навпаки – допустила у цій справі адвоката до представництва сторони, місцезнаходженням якої є тимчасово окупована територія України, та компенсувала стороні витрати на правничу допомогу, одним із доказів понесення яких був цей договір.

Колегія судів Касаційного господарського суду висловила свою позицію також з іншого важливого питання, а саме, щодо неможливості позбавлення укладання договору про надання електронних довірчих послуг суб'єктом господарювання, місцезаходженням (місце проживання) якого є тимчасово окупована територія України, оскільки обмеження доступу сторони у справі до передбачених законом електронних сервісів, зокрема користуватися електронним кабінетом, направляти до суду процесуальні документи, скріплені електронним цифровим підписом, призведе до порушення наведених норм Конституції України, ГПК України та основних засад господарського судочинства, зокрема принципу змагальності.

Можливості розгляду справи з використанням засобів відеоконференцв'язку

Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції є правом, а не обов'язком сторони у справі.

У справі № 522/14971/19 за позовом фізичної особи до ТОВ «Кредитні ініціативи», державного реєстратора КП «Реєстраційна служба Одеської області» про визнання незаконними дії державного реєстратора КП «Реєстраційна служба Одеської області» та скасування його рішення про реєстрацію права власності на квартиру за ТОВ «Кредитні ініціативи» рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 26.10.2020, залишеним без змін постановою Одеського апеляційного суду від 05.12.2022, в задоволенні позову відмовлено.

Матеріалами справи встановлено, що Розпорядженням Голови Одеського апеляційного суду № 1 від 02.03.2022 справи розглядаються без участі учасників провадження за наявності обов'язкової письмової згоди сторін цивільного процесу. Така згода має бути викладена в письмовій формі та надіслана на: офіційну електронну адресу суду; через особистий кабінет в підсистемі «Електронний суд»; засобами поштового зв'язку; через скриньку для кореспонденції або здана особисто до канцелярії суду. В режимі відеоконференції справи розглядаються за наявності заяв учасників провадження про проведення судового засідання в режимі відеоконференції. Якщо в режимі відеоконференції розглянути справу виявив бажання лише позивач або його представник, апеляційний суд розглядає справу виключно за умови отримання від відповідача або його представника відповідної заяви про розгляд справи у його відсутність.

Також встановлено, що зважаючи на те, що відповідно до ч.5 ст. 212 ЦПК України ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, який подав відповідну заяву, що є можливим з огляду на аварійні та стабілізаційні відключення електропостачання внаслідок пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, представник позивача 21.11.2022 звернувся до Одеського апеляційного суду з клопотанням про відкладення розгляду справи, мотивованим тим, що він не погоджується на розгляд справи за правилами письмового провадження та вважає за необхідне брати особисту участь в судовому засіданні, наполягав на безпосередній особистій участі в судовому засіданні або відкладенні розгляду справи. Незважаючи на вказані обставини, 05.12.2022 Одеський апеляційний суд розглянув справу за відсутності учасників справи. Відмовляючи у задоволенні клопотання про відкладення розгляду справи, апеляційний суд зазначав, що представник позивача не був позбавлений можливості прийняти участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Із висновком апеляційного суду не погодилась колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду. Постановою від 06.12.2023 постанову Одеського апеляційного суду від 05.12.2022 скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Верховний Суд зазначив, що згідно з ч.2 ст. 20 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою ст. 64 Конституції України. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України, зокрема право на судовий захист, передбачений ст.55. Враховуючи аналіз зазначених законодавчих норм, та обставини, що представник позивача не погоджувався на розгляд справи апеляційним судом без його участі, він, керуючись розпорядженням Голови Одеського апеляційного суду №1 від 02.03.2022 року, до якого внесені зміни розпорядженням №2 від 16.03.2022 року, просив відкласти судові засідання, призначене на 23.11.2022, колегія суддів зауважила, що ніхто не може бути обмежений у праві на доступ до правосуддя, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Враховуючи наведене, ту обставину, що представник позивача особисто бажав взяти участь в судовому засіданні в суду апеляційної інстанції, про що неодноразово повідомляв Одеський апеляційний суд, Верховний Суд дійшов висновку про обмеження права сторони позивача на участь у апеляційному перегляді справи, оскільки Одеський апеляційний суд не

врахував, що участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції відповідно до ст. 212 ЦПК України є правом, а не обов'язком сторони.

Відсутність доказів надсилання копій ухвали про відмову у задоволенні клопотання про проведення судового засідання в режимі відеоконференції сторонам свідчить про порушення порядку належного повідомлення про місце судового засідання.

У справі № 760/2282/23 Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду зазначив, що не надсилання ухвали про відмову у задоволенні клопотання представника позивача про проведення судового засідання в режимі відеоконференції, не повідомлення вчасно останнього про розгляд справи без застосування відеоконференції за результатом розгляду цього клопотання, фактично призвело до порушення порядку належного повідомлення про місце судового засідання, оскільки скаржник мав правові сподівання, що він зможе прийняти участь у судовому засіданні у режимі відеоконференції поза межами приміщення суду (про що просив у клопотанні). Не повідомлення представника позивача про відмову проведення розгляду справи без застосування відеоконференції призвело до порушення вимог ст. 212 ЦПК України та принципу рівності сторін. (Аналогічна правова позиція викладена Верховним Судом у постанові від 26.09.2023 по справі № 922/1163/22)

Належне повідомлення учасника судового процесу

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку Верховного Суду України щодо належного надсилання учаснику судового рішення, визнавши, що надсилання відповідних процесуальних документів судом на електронну адресу сторони у справі, вказану в документах, що подавались до суду і яка є не офіційною, не може вважатися належним врученням та підтверджувати день вручення судового рішення.

У справі № 454/1883/22 за позовом Особа_1 до Особа_2 про стягнення пені зі сплати аліментів та стягнення додаткових витрат на утримання дітей рішенням Сокальського районного суду у Львівській області від 27.12.2022 позовні вимоги задоволено в частині стягнення суми пені із сплати аліментів, в іншій частині позову відмовлено.

02.02.2023 заявниця подала апеляційну скаргу, в якій просила поновити строк на апеляційне оскарження рішення Сокальського районного суду у Львівській області від 27.12.2022, оскільки місцевий суд не направляв їй копії оскаржуваного судового рішення, про це рішення вона дізналася з ЄДРСР.

Ухвалою Львівського апеляційного суду від 02.03.2023 відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою на рішенням Сокальського районного суду у Львівській області від 27.12.2022. Львівський апеляційний суд зазначив, що вказані заявником підстави на апеляційне оскарження не можуть бути визнанні поважними, оскільки оскаржуване рішення суду було надіслане на електронну адресу позивачки 27.12.2022, про що місцевим судом складено відповідну довідку.

Із висновком апеляційного суду не погодилася Велика Палата Верховного Суду. Постановою від 10.04.2024 Великої Палати Верховного Суду ухвалу Львівського апеляційного суду від 02.03.2023 скасовано, справу передано до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду. Велика Палата Верховного Суду у постанові зазначила, що процесуальним законодавством, чинним на час ухвалення рішення судом першої інстанції, передбачено два способи надсилання судового рішення - шляхом направлення рекомендованим листом з повідомленням про вручення та в електронній формі – через «Електронний кабінет», у тому числі шляхом направлення листа на офіційну електронну пошту засобами підсистем ЄСІТС у випадках, передбачених пунктом 37 глави 2 розділу III Положення про ЄСІТС. Згідно із ч. 11 ст. 272 ЦПК України (в редакції, чинній на час ухвалення рішення судом першої інстанції) у випадку розгляду справи за матеріалами в паперовій формі судові рішення надсилаються в паперовій формі рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

Як вбачається з приписів частин 5,6 ст. 272 ГПК України, якими встановлено порядок направлення копій судового рішення особі, яка не має офіційної електронної адреси, суд зобов'язаний направляти копії судового рішення рекомендованим листом з повідомленням про вручення, днем вручення якого є день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про вручення судового рішення. Отже місцевий суд був зобов'язаний надіслати ОСОБА_1 рішення від 27.12.2022 у паперовій формі рекомендованим листом, а наявна у матеріалах справи довідка про доставку електронного листа до електронної скриньки у розумінні ч. 6 ст. 272 ЦПК України (в редакції, чинній на час ухвалення рішення судом першої інстанції) не свідчить про належне вручення копії рішення суду позивачці.

Велика Палата Верховного Суду відступила від правового висновку, викладеного в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 28.04.2023 у справі № 904/272/22 про те, що надсилання судових рішень на електронну пошту, яка зазначена учасником процесу в поданих ним документах як власна електронна адреса, є доцільним і спрямованим на досягнення мети, яка полягає у повідомленні учасника процесу про ухвалене судове рішення, тому слід виходити з «презумпції обізнаності»: особа, якій адресовано повідомлення суду через такі засоби комунікації, знає або принаймні повинна була дізнатися про повідомлення, а тому самого лише заперечення учасника про неотримання повідомлення недостатньо, щоб спростувати цю презумпцію, вказавши що надсилання відповідних процесуальних документів на електронну адресу сторони у справі, вказану в документах, що подавались до суду, не заборонена, та може здійснюватися як додаткова, однак такі дії не можуть замінити належне надсилання учаснику судового рішення відповідно до ст. 272 ЦПК України

У постанові від 11.10.2023 по справі № 905/73/22 Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду сформував висновок, що наявна в матеріалах справи довідка про доставку в електронний кабінет відповідача в підсистемі «Електронний Суд» ухвали суду від 05.06.2023 в електронному вигляді про призначення до розгляду справи у судовому засіданні на 05.07.2023 є допустимим доказом про належним чином, в порядку, встановленому ч. 7 ст. 6 ГПК України, повідомлення учасника справи про дату, час і місце судового засідання.

Паперова версія сторінки електронного кабінету сторони у справі не є доказом про неотримання останньою судового рішення

У постанові від 17.01.2024 по справі № 905/9027/13 Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду звернув увагу, що долучена представником відповідача до касаційної скарги паперова версія сторінки електронного кабінету адвоката (витяг, сформований 30.10.2023 о 13:10) не може бути належним доказом про неотримання останніми ухвали Господарського суду Сумської області від 03.07.2023 про оголошення перерви до 06.07.2023, адже вона не відображає перелік всіх отриманих повідомлень у межах цієї справи, зокрема у період коли направлялась ухвала від 03.07.2023. Цей витяг, сформований 30.10.2023 о 13:10, відображає лише інформацію про два повідомлення, які надійшли 26.10.2023, тобто напередодні формування цього витягу. В постанові також зазначено, що в судовому засіданні 03.07.2023 Господарський суд Сумської області оголосив перерву до 06.07.2023, про що (дату, час та місце наступного судового засідання) ухвалою від 03.07.2023 повідомив відповідача. Представнику відповідача ухвала Господарського суду Сумської області від 03.07.2023 про оголошення перерви у судовому засіданні до 06.07.2023 була доставлена до електронного кабінету, що підтверджується довідкою про доставку електронного листа. Вказану в цій довідці інформацію про надіслання одержувачу – представнику відповідача в його електронний кабінет згаданої ухвали та її доставку 03.07.2023 о 21:46 Верховний Суд перевірів в автоматизованій системі документообігу суду КП «ДСС» та дійшов висновку, що в сукупності із наведеним це свідчить про належне повідомлення судом першої інстанції скаржника про дату, час та місце наступного судового засідання.

Відповідно до частини 1 статті 12-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (у редакції, чинній

на час прийняття судом першої інстанції оскаржуваного рішення), якщо остання відома адреса місця проживання (перебування), місцезнаходження чи місця роботи учасників справи знаходиться на тимчасово окупованій території, суд викликає або повідомляє учасників справи, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за двадцять днів до дати відповідного судового засідання.

У справі № **Б-39/02-09(922/3286/21)** суд касаційної інстанції зазначив, що довідки про доставку документа в електронному вигляді через систему КП «ДСС» в кабінет електронного суду представникам сторін справи, а також розміщення на офіційному сайті Верховного Суду повідомлення, що адресовані до уваги учасників справи (які знаходяться (проживають) на територіях, де ведуться (велися) бойові дії, та не мають офіційної електронної адреси) є допустимим доказом повідомлення про час і місце судового засідання.

Розміщення повідомлень про рух справи тільки на офіційній сторінці суду на веб - порталі «Судова влада України» не є належним повідомленням учасників справи про дату, час і місце судового засідання

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду розглянув касаційну скаргу КП «Київтеплоенерго», АТ «Київгаз», ПАТ «АК «Київводоканал» на постанову Східного апеляційного господарського суду від 26.09.2023, якою залишено без змін ухвалу Господарського суду Донецької області від 05.04.2023 у справі № **905/1965/19** за заявою, ПАТ «НВК «Гірничі машин» до АТ «К. Енерго» про банкрутство.

Матеріалами вправи встановлено, що ухвалою Господарського суду Донецької області від 05.04.2023 затверджено звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс АТ «К. Енерго», ліквідовано юридичну особу АТ «К. Енерго», закрито провадження у справі про банкрутство АТ «К. Енерго» на підставі п. 5 ч. 1 ст. 90 КУзПБ, постановлено, що вимоги конкурсних кредиторів, які не були заявлені в установленій КУзПБ строк або були відхилені господарським судом, вважаються погашеними, а виконавчі документи за відповідними вимогами визнаються такими, що не підлягають виконанню (ч. 4 ст. 90 КУзПБ), зобов'язано Державного реєстратора здійснити державну реєстрацію припинення юридичної особи. Також встановлено, що в ухвалі Господарського суду Донецької області від 28.02.2023 про призначення до розгляду звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу АТ «К. Енерго» в судовому засіданні на 05.04.2023 зазначено: « відповідно до розпорядження керівництва суду №1-р від 30.01.2023, у зв'язку із обмеженою кількістю знаків поштової оплати (поштових марок) відправлення кореспонденції учасникам справи, у тому числі процесуальних документів, засобами поштового зв'язку здійснюється виключно за загальною потребою після вичерпання альтернативних способів повідомлення сторін та учасників процесу (електронна пошта, телефонограма, факсограма, підсистема «Електронний суд», розміщення відповідних повідомлень на офіційній сторінці суду на веб-порталі "Судова влада України", тощо). З огляду на наведене, суд здійснив повідомлення учасників справи про рух справи шляхом направлення рішень суду на адреси електронної пошти, які вказані учасниками справи у заявах по суті, відомих з відкритих джерел, розміщенням відповідних повідомлень на офіційній сторінці суду на веб-порталі «Судова влада України» та за допомогою підсистеми «Електронний суд», що підтверджено довідкою Господарського суду Донецької області про доставку електронного листа (ухвали Господарського суду Донецької області від 28.02.2023 про призначення на 05.04.2023 судового засідання). Докази про повідомлення місцевим господарським судом учасників справи, зокрема скажників кредиторів КП «Київтеплоенерго» та АТ «Київводоканал», про призначення на 05.04.2023 судового засідання будь-яким іншим чином (телефонограма, факсограма, підсистема "Електронний суд", тощо) в матеріалах справи відсутні.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 26.09.2023 ухвалу Господарського суду Донецької області від 05.04.2023 залишено без змін. Апеляційний господарський суд погодився із висновками місцевого господарського суду про затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу та закриття провадження у цій справі про банкрутство. Відносно проведення судового засідання 05.04.2023 судом першої інстанції за

відсутності представників кредиторів, суд апеляційної інстанції зазначив, що за відсутністю фінансування судових установ, Господарський суд Донецької області, не маючи коштів, передбачених на відправку поштової кореспонденції, здійснив судове повідомлення кредиторів про розгляд справи, виходячи з наявних у нього можливостей, а саме - шляхом розміщення повідомлення про дату та час судового засідання про розгляд звіту та ліквідаційного балансу на офіційній сторінці суду на веб-порталі "Судова влада України", а ухвала Господарського суду Донецької області від 28.02.2023 у встановленому порядку була внесена до Єдиного державного реєстру судових рішень. Отже, за висновком суду апеляційної інстанції, усі учасники даної справи перебували у однакових і рівних умовах, а тому мали однакові і рівні умови отримати інформацію про час і дату розгляду справи у спосіб, визначений судом.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду не погодився з позицією місцевого господарського суду та апеляційного господарського суду. Постановою від 22.02.2024 постанову Східного апеляційного господарського суду від 26.09.2023 та ухвалу Господарського суду Донецької області від 05.04.2023 у справі скасовано. Справу направлено на новий розгляд до Господарського суду Донецької області. Колегія суддів касаційної інстанції в постанові зазначила, що місцевий господарський суд та апеляційний господарський суд не надали правової оцінки обставинам, які доводили КП «Київтеплоенерго», ПАТ «АК «Київводоканал», що судові засідання 05.04.2023 відбулося за відсутності представників кредиторів, які не були повідомлені належним чином. Неповідомлення судом першої інстанції скаргників про розгляд звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу позбавило скаргників як кредиторів боржника подати суду свої доводи та аргументи. Апеляційний господарський суд, залишаючи без змін ухвалу суду першої інстанції від 05.04.2023, допущеного судом першої інстанції порушення визначеної п. 3 ч.3 ст. 277 ГПК України не виправив. З огляду на викладене колегія суддів дійшла висновку, що справу розглянуто за відсутності учасників справи, належним чином не повідомлених про дату, час і місце судового засідання.

Верховний Суд зазначив, що виходячи з системного аналізу положень ч. ч. 2 - 4 ст. 120, ч. ч. 1, 2 ст. 202, ст. 242 ГПК України, належне повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду справи - обов'язок суду, а відсутність на час проведення судового засідання в матеріалах справи доказів про належне повідомлення учасників справи про дату, час і місце розгляду справи - підставою для відкладення розгляду справи. При цьому розгляд справи за відсутності учасників справи та інших осіб є можливим лише у разі наявності у суду відомостей щодо належного повідомлення учасників справи та інших осіб про дату, час та місце судового засідання

Особливості руху процесуальних документів

Суд повертає письмову заяву (клопотання, заперечення) заявнику без розгляду у разі, якщо її подала особа, яка відповідно до ч. 6 ст. 6 ГПК України зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його.

Прикладом може слугувати справа № 910/9028/18. Ухвалою Господарського суду міста Києва від 02.08.2018 затверджено мирову угоду від 24.07.2018, укладену між позивачем і відповідачем. Закрито провадження у справі.

Ухвалою Північного апеляційного господарського суду закрито апеляційне провадження з розгляду апеляційної скарги ТОВ «Лабрадорит» на ухвалу Господарського суду міста Києва від 02.08.2018, оскільки врегулювання спору між сторонами у цій справі відбулося шляхом укладення мирової угоди, затвердженої судом, у якій сторони, зокрема, визначили зміст правовідносин, що склався між ними, порядок розподілу судового збору та стягнення збитків, а також врегулювали інші правовідносини, пов'язані з укладенням спірного договору оренди.

В касаційній скарзі скаргник зазначив, що судами було неправильно застосовано норми матеріального права, та процесуального прав, оскільки умови мирової угоди суперечать закону та порушують права та охоронювані інтереси ТОВ «Лабрадорит».

В ході розгляду справи до Верховного Суду від позивача надійшли відзив на касаційну скаргу, заява про зловживання процесуальними правами, заява про закриття провадження у справі. У відзиві на касаційну скаргу позивача також міститься прохання про покладення на ТОВ «Лабрадорит» витрат на професійну правничу допомогу та інших судових витрат. Позивач також направило до Верховного Суду відзив на касаційну скаргу.

Колегією суддів Касаційного господарського суду встановлено, що з огляду на відповіді, отримані на запит уповноваженого працівника Верховного Суду, ЗАТ «Спіка» і ПБМП «Клим» не мають зареєстрованих кабінетів у системі "Електронний суд" ЄСІТС.

Зважаючи на те, що позивач на порушення вимог ст. 6 ГПК України в обов'язковому порядку не зареєструвало електронний кабінет в підсистемі «Електронний суд» ЄСІТС, керуючись приписами ч. 4 ст. 170 ГПК України, Верховний Суд дійшов висновку про залишення заяв про зловживання процесуальними правами, про закриття провадження у справі, а також про покладення на ТОВ «Лабрадорит» витрат на професійна правничу допомогу та інших судових витрат без розгляду. Щодо відзивів позивача і відповідача на касаційну скаргу, Верховний Суд зазначив, що з урахуванням того, що відповідач і позивач в порушення вимог діючого законодавства не зареєстрували електронні кабінети в підсистемі "Електронний суд" ЄСІТС, з урахуванням приписів п 2 ч. ч. 2,5 ст. 295, ч. 10 ст. 165 ГПК України Суд вирішив справу за наявними матеріалами.

Постановою Верховного Суду від 22.11.2023 ухвалу Північного апеляційного господарського суду від 07.03.2023 залишено без змін.

В іншій справі № **914/1258/22** Верховний Суд висловив свою позицію стосовно настання процесуальних наслідків, передбачених ГПК України у разі звернення до суду з документом адвоката, який представляє інтереси особи у справі, яка зобов'язана зареєструвати електронний кабінет у відповідності до приписів ч.6 ст.6 ГПК України, але не зареєструвала його на дату складання та підписання документа.

Матеріалами справи встановлено, що представником відповідача-3 28.11.2023 подано відзив на касаційну скаргу. Відповідно до відповіді № 349633 від 14.12.2023 відповідач-3 11.12.2023 зареєстрував електронний кабінет в підсистемі Електронний суд ЄСІТС. Колегія суддів Касаційного господарського суду звернула увагу, що Верховний Суд не може прийняти до розгляду відзив на касаційну скаргу, поданий представником відповідача-3, оскільки на дату складання та підписання відзиву відповідач –3 не виконав імперативно встановлений обов'язок для всіх юридичних осіб, які є учасниками судового процесу, зареєструвати у підсистемі «Електронний суд» ЄСІТС електронний кабінет згідно ч.6 ст.6 ГПК України.

Аналогічна правова позиція викладена у постанові Верховного Суду від 24.01.2024 у справі № **569/9806/2**.

Єдина альтернатива паперовим та підписаним ручкою процесуальним документам - це подання документів, скріплених власним електронним підписом учасника справи, виключно через «Електронний кабінет»

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25.10.2023 по справі № **925/1095/21** викладено висновок про те, що направлення на адресу електронної пошти Верховного Суду додаткових пояснень, поданих адвокатом від імені представника сторони, здійснено не у спосіб, передбачений ч.6 ст.42 ГПК України, тобто не за допомогою засобів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Отже, надсилання процесуальних документів до Верховного Суду в електронному вигляді передбачає використання сервісу «Електронний суд», з попередньою реєстрацією офіційної електронної адреси (електронного кабінету) та з обов'язковим використанням власного електронного підпису. Колегія суддів Касаційного господарського суду звернула увагу, що в постанові від 13.09.2023 у справі №204/2321/22 Велика Палата Верховного Суду підтвердила необхідність дотримання вищевикладених положень адвокатами, нотаріусами, приватними виконавцями, судовими експертами, державними органами та органами місцевого самоврядування, суб'єктами

господарювання державного та комунального секторів економіки, які реєструють свої офіційні електронні адреси в ЄСІТС в обов'язковому порядку.

Аналогічну правову позицію Верховний Суд навів у постанові від 29.02.2024 по справі № 920/657/23.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 927/561/21 виклав свою позицію щодо клопотання про відкладення розгляду справи, яке надіслано представником сторони на електронну пошту суду.

Матеріалами справи встановлено, що 11.12.2023 електронною поштою на адресу Верховного Суду від представника позивача- адвоката Олексія Таболіна надійшло клопотання про відкладення розгляду справи. До клопотання додано роздруківку результату перевірки електронного цифрового підпису, проте такий підпис вчинено без використання підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет». Оскільки по справі встановлено факт, що як позивач зареєстрував 18.10.2023 електронний кабінет в підсистемі «Електронний суд» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, так і адвокат Таболін Олексій зареєстрував 12.03.2019 електронний кабінет в підсистемі «Електронний суд» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, колегія суддів Касаційного господарського суду дійшла висновку, що враховуючи положення ст. 6 ГПК України альтернативою звернення представника позивача до Верховного Суду з клопотанням про відкладення розгляду справи, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником, було звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи через підсистему «Електронний кабінет». В такий спосіб надсилання процесуальних документів до Верховного Суду в електронному вигляді передбачає використання сервісу «Електронний суд», з попередньою реєстрацією офіційної електронної адреси (електронного кабінету) та з обов'язковим використанням власного електронного підпису. Таким чином, представником позивача - адвокатом Олексієм Таболіним при обранні ним можливості подання документу до Верховного Суду в електронному вигляді не було дотримано вимог щодо форми клопотання та порядку його подання. З огляду на викладене, Верховний Суд дійшов висновку, що клопотання про відкладення розгляду справи, яке надіслано адвокатом позивача на електронну пошту суду касаційної інстанції, підлягає залишенню без розгляду, на підставі ч. 4 ст. 170 ГПК України.

У справі № 917/1732/22 за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Промпластполімер», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача - ОСОБА_2 про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства рішенням Господарського суду Полтавської області від 01.08.2023 у задоволенні позову відмовлено у зв'язку з недоведеністю позовних вимог.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 07.11.2023 рішення Господарського суду Полтавської області від 01.08.2023 скасовано. Прийнято нове рішення, яким позовні вимоги задоволено, визнано недійсним рішення загальних зборів ТОВ "Промпластполімер" від 28.09.2018, оформлене протоколом. Постанова апеляційного господарського суду мотивована тим, що загальні збори учасників ТОВ «Промпластполімер», оформлені протоколом № 2 від 28.09.2018, не були правомочними (через відсутність кворуму, передбаченого Статутом ТОВ «Промпластполімер»), внаслідок чого порушено також і права позивача як засновника (учасника) товариства, оскільки відповідне рішення зборів спрямоване на позбавлення його статусу засновника (учасника) фактично безоплатно - із зазначенням про те, що ОСОБА_1 сплачує йому за частку у товаристві 200 грн. З матеріалів справи також вбачається, що у відповідності до відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань станом на час апеляційного розгляду справи, учасниками ТОВ «Промпластполімер» є ОСОБА_3 та ОСОБА_2. Тобто змін до реєстру на підставі спірного рішення зборів учасників ТОВ "Промпластполімер" внесено не було, що також свідчить про відсутність волевиявлення позивача на передання своєї частки у товаристві ОСОБА_1.

У постанові апеляційного господарського суду зазначено, що ухвалою Східного апеляційного господарського суду від 17.10.2023 розгляд справи відкладено на 07.11.2023. Залучено до участі в справі в якості третьої особи, що не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача, ОСОБА_2. Витребувано у позивача, відповідача та третьої особи для огляду в судовому засіданні 07.11.2023 оригінал Статуту ТОВ «Промпластполімер» та оригінал протоколу №2 від 28.09.2018 загальних зборів ТОВ «Промпластполімер». Суд зазначив, що у разі ненадання цих документів для огляду в судовому засіданні, учасники справи мають надати мотивовані письмові пояснення з обґрунтуванням неможливості виконання вказаної вимоги суду. 20.10.2023 представник ОСОБА_2, адвокат Бідюк Я.В. через систему «Електронний суд» подала заяву про ознайомлення з матеріалами справи в електронному вигляді. Згідно із вказаною заявою адвоката Бідюк Я.В. було забезпечено доступ до матеріалів справи в електронному вигляді. Зокрема, ухвалу Східного апеляційного господарського суду від 17.10.2023 про відкладення розгляду справи на 07.11.2023 отримано адвокатом Бідюк Я.В. в електронному кабінеті 01.11.2023 о 14:46 год.

Матеріалами справи також встановлено, що 03.11.2023 до суду надійшла заява представника ОСОБА_2 адвоката Бідюк Я.В. (направлена 03.11.2023 на електронну адресу суду) про відкладення розгляду справи, призначеного на 07.11.2023. Заявниця посилається на те, що у період з 06.11.2023 по 15.11.2023 перебуватиме у відпустці, та повідомляла, що з метою виконання ухвали від 17.10.2023, оригінали документів, які були витребувані судом для огляду, будуть надані в наступне засідання, а також зазначає, що відзив на апеляційну скаргу направлено засобами Укрпошти на адресу апеляційного господарського суду та сторонам 03.11.2023. Доказів на підтвердження тих обставин, що адвокат Бідюк Я.В. перебуватиме у відпустці з 06.11.2023 по 15.11.2023, до заяви не додано.

З урахуванням викладеного, оскільки представником третьої особи не обґрунтовано поважності причин неприбуття в судове засідання 07.11.2023, ненадання до вказаного засідання відзиву на апеляційну скаргу, враховуючи, що явка представників учасників справи не визнавалася обов'язковою, а також, з огляду на те, що строк розгляду апеляційної скарги є обмеженим, у відповідності до ч.1 ст.273 ГПК України – колегія суддів Східного апеляційного господарського суду дійшла висновку про те, що клопотання третьої особи про відкладення розгляду справи задоволенню не підлягає.

Верховний Суд не погодився з позицією апеляційного господарського суду. Постановою від 25.01.2024 постанову Східного апеляційного господарського суду від 07.11.2023 скасовано. Справу направлено на новий розгляд до суду до суду апеляційної інстанції. Колегія суддів касаційного господарського суду в постанові зазначила, що апеляційний господарський суд, відмовляючи у задоволенні заяви представника третьої особи про відкладення розгляду справи, (що надійшла на електронну пошту апеляційного господарського суду без використання сервісу «Електронний суд») не взяв до уваги, що обмежені строки розгляду апеляційної скарги у відповідності до ч.1 ст. 273 ГПК України не можуть стати на заваді всебічного та об'єктивного розгляду справи та з'ясування обставин, що мають суттєве значення для вирішення справи.

Верховний Суд також звернув увагу, що розгляд справи судом апеляційної інстанції, за наявності заяви про відкладення її розгляду від учасника, якого не було залучено до участі у справі в суді першої інстанції, а залучення якого відбулось лише на стадії апеляційного перегляду, та враховуючи першу неявку в судове засідання такого учасника за умови подання ним заяви про відкладення розгляду справи, позбавив останнього права бути заслуханим, що свідчить про невиконання судом гарантій щодо справедливого і публічного розгляду справи.

Ототожнення направлення процесуальних документів адвокату, представнику сторони у справі, із безпосередньо направленням таких документів стороні є помилковим.

У справі № 922/2081/22 за позовом ТОВ «Птахокомплекс «Нова» до ТОВ «Панем» про стягнення суми збитків у зв'язку з неналежним виконанням договірних зобов'язань Додатковим рішенням від 11.09.2023 Господарський суду Харківської області стягнув з позивача на користь відповідача 30 000,00 грн. витрат на професійну правничу допомогу.

25.09.2023 через систему «Електронний суд» ТОВ «Панем» подало апеляційну скаргу, в якій просило скасувати додаткове рішення щодо відмови у задоволенні стягнення з позивача частини понесених відповідачем витрат на правничу допомогу у розмірі 20 000 грн та ухвалити нове рішення, яким стягнути з позивача на користь відповідача витрати на правничу допомогу у розмірі 50 000 грн

Ухвалою Східного апеляційного господарського суду від 27.09.2023 апеляційну скаргу ТОВ «Панем» залишено без руху, встановлено заявнику 10-денний строк, з дня вручення цієї ухвали, для усунення недоліків апеляційної скарги.

Ухвалою від 07.11.2023 Східний апеляційний господарський суд повернув заявнику - ТОВ "Панем" апеляційну скаргу разом з доданими до неї документами, оскільки скаржником не було усунуто недоліки, встановлені ухвалою Східного апеляційного господарського суду від 27.09.2023. Суд виходив з того, що надані відповідачем докази направлення до електронного кабінету фізичної особи заяви про усунення недоліків, а також докази надсилання копії апеляційної скарги представнику позивача на електронну адресу не є належними доказами направлення копії апеляційної скарги позивачеві. Наявними матеріалами справи підтверджено, що ТОВ «Птахокомплекс «Нова» має зареєстрований Електронний кабінет Користувача ЄСІТС (в системі "Електронний суд"), водночас, квитанцією № 245914 підтверджується доставка зазначених документів фізичній особі. Тобто зазначена квитанція не підтверджує направлення процесуальних документів безпосередньо до кабінету юридичної особи - ТОВ "Птахокомплекс "Нова", або на юридичну адресу позивача у справі у паперовій формі листом з описом вкладення.

Аналізуючи статті 258, 259 ГПК України, судова колегія дійшла висновку, що відповідач не усунув недоліки апеляційної скарги у строк, встановлений судом, апеляційна скарга вважається не поданою і повертається скаржнику, що звернувся з апеляційною скаргою на підставі ч.4 ст. 174 ГПК України.

Постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 23.01.2024 ухвалу Східного апеляційного господарського суду від 07.11.2023 залишено без змін.

Процесуальним законодавством не покладено на суд обов'язку направляти учаснику справи копію судового рішення у паперовій формі у випадку, якщо особа зареєструвала свій Електронний кабінет, має доступ до функціонуючих підсистем та документів у межах відповідної справи.

Наприклад у справі № 916/3572/21 за позовом Регіонального відділення Фонду державного майна України по Одеській та Миколаївській областях до ДП «Морський торговельний порт «Чорноморськ», ТОВ «ТЕК-ТРАНС ГРУП «ФОРВАРД» про визнання недійсним договору про встановлення права сервітуту ухвалою господарського суду Одеської області від 02.03.2023 позов залишено без розгляду відповідно до п.4 ч.1 ст. 226 ГПК України. Постановою Південно-Західного апеляційного господарського суду ухвалу господарського суду Одеської області від 02.03.2023 залишено без змін.

Місцевим та апеляційним господарськими судами встановлено, що ухвала Господарського суду Одеської області від 15.02.2023 про призначення судового засідання щодо розгляду справи по суті на 02.03.2023, із викликом учасників справи у судове засідання надіслана РВ ФДМУ через систему «Електронний суд» та доставлена в електронний кабінет позивача 16.02.2023 о 18:24, що підтверджується довідкою про доставку документа в кабінет електронного суду, отриманою з автоматизованої системи документообігу суду комп'ютерної програми «Діловодство спеціалізованого суду».

02.03.2023 у судовому засіданні щодо розгляду справи по суті позивач не з'явився та про причини неявки свого представника суду не повідомив. Заяви про розгляд справи за відсутністю позивача у судових засіданнях суду надано не було. Водночас у судовому засіданні 02.03.2023 ДП «Морський торговельний порт «Чорноморськ» в усній формі заявлено клопотання про залишення без розгляду позову РВ ФДМУ у зв'язку із тим, що позивач, який про дату, час і місце судового засідання повідомлений належним чином, у судовому засіданні не з'явився та про причини своєї неявки суду не повідомив. Заяви про розгляд справи за відсутністю позивача у судових засіданнях до суду не надав. Представник третьої особи у судовому засіданні підтримав

усну заяву представника ДП «Морський торговельний порт «Чорноморськ» про залишення позову РВ ФДМУ без розгляду.

Залишаючи позов РВ ФДМУ без розгляду, господарські суди виходили з того, що неявка позивача в судове засідання без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору, були підставою для залишення позову без розгляду відповідно до положень п. 4 ч. 1 ст. 226 ГПК України.

В касаційній скарзі позивач зазначив, що судами були порушені норми процесуального і матеріального права, оскільки позивача не було належним чином повідомлено про дату та час судового засідання, а неявка позивача викликана поважними причинами, пов'язаними із запровадженням воєнного стану в Україні; ухвала Господарського суду Одеської області від 15.02.2023 про відкладення розгляду справи на 02.03.2023 позивачем отримано не було, оскільки в паперовій формі позивачу не направлялася, а направлення такої ухвали лише через систему «Електронний суд» в умовах воєнного стану не є належним повідомленням; що стало порушенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в постанові від 23.08.2023 погодився з висновками місцевого та апеляційного господарських судів. Приймаючи рішення, колегія суддів Касаційного господарського суду дійшла висновку, що надсилання судом копії судового рішення стороні через «Електронний кабінет» в системі ЄСІТС відповідає приписам ч. ч. 5, 7 ст. 6 ГПК України, а зазначене судове рішення вважається врученим стороні відповідно до п. 2 ч. 6 ст. 242 ГПК України. В постанові Верховного Суду також зазначено, що у випадку, коли учасник справи зареєстрував свій Електронний кабінет, електронна форма вручення йому судових рішень є обов'язковою та пріоритетною щодо письмової форми вручення, яка, на відміну від електронної форми, може бути реалізована судом у зазначеному випадку лише за окремою заявою учасника справи.

Таким чином, зазначеним спростовуються доводи РВ ФДМУ щодо того, що належним повідомленням позивача про відповідні процесуальні дії суду було б направлення йому процесуального документа у паперовій формі засобами поштового зв'язку.

Аналогічну правову позицію було викладено в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 29.02.2024 по справі № 904/4199/20, в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 21.12.2023 по справі № 420/2871/23.

Вирішуючи питання про наявність чи відсутність підстав для відкриття апеляційного/касаційного провадження чи повернення апеляційної/касаційної скарги, Верховний Суд звернув увагу на сприяння учасникам справи у реалізації їх процесуальних прав з дотриманням принципу розумності та пропорційності, з метою уникнення надмірного формалізму, із дотриманням балансу між метою забезпечення належної процесуальної поведінки сторони та забезпеченням її права на оскарження судового рішення.

У справі № 721/591/22 за позовом Особа_1 до Особа_2 про стягнення боргу за договором позики заочним рішенням Путильського районного суду Чернівецької області від 12.10.2022 позовні вимоги задоволено у зв'язку з доведеністю позовних вимог.

Ухвалою Чернівецького апеляційного суду від 27.07.2023 апеляційну скаргу представника відповідача визнано неподаною і повернуто заявнику. Судове рішення апеляційного суду мотивоване тим, що адвокат Мар'ян І.С., діючи в інтересах відповідача, подав заяву про усунення недоліків до якої долучив оригінал квитанції про сплату судового збору лише 26.07.2023, після встановленого судом п'ятиденного строку на усунення недоліків. Зокрема зазначено, що копія Чернівецького апеляційного суду від 18.07.2023 про залишення апеляційної скарги без руху була доставлена на офіційну електронну адресу представника заявника - адвоката Мар'яна І.С. 18.07.2023, і наданий відповідачеві п'ятиденний строк для усунення недоліків (сплати судового збору за подання апеляційної скарги) розпочався 19.07.2023, останнім днем цього строку, з урахуванням вихідного дня 23.07.2023, було 24.07.2023.

Колегія суддів Касаційного цивільного суду не погодилася з висновками апеляційного суду. Зокрема у постанові Верховного Суду зазначено, що чинним процесуальним законодавством передбачено два способи належного надсилання судом процесуальних документів - шляхом направлення рекомендованим листом з повідомленням про вручення та в електронній формі - через «Електронний кабінет», а у випадку, якщо учасник справи не має зареєстрованого Електронного кабінету, - документи надсилаються засобами підсистем ЄСІТС на адресу електронної пошти, вказану таким учасником під час подання документів до суду. Отже, порядок надсилання копій процесуальних документів на офіційну електронну адресу, у відповідності до ч.6 ст. 272 ЦПК України, здійснюється за допомогою засобів ЄСІТС. Судом касаційної інстанції також встановлено, що матеріали справи не містять підтвердження направлення представнику відповідача ухвали Чернівецького апеляційного суду від 18.07.2023 про залишення апеляційної скарги без руху у паперовій формі рекомендованим листом або доставлення цього процесуального документа саме в Електронний кабінет названого адвоката на електронну адресу, зазначену при реєстрації в ЄСІТС. Таким чином, колегія суддів Касаційного цивільного суду дійшла висновку, що визнаючи неподаною апеляційну скаргу та повертаючи представнику відповідача, апеляційний суд не врахував, що доставка копії ухвали про залишення апеляційної скарги без руху електронним листом на електронну пошту учасника судового процесу, а не в його Електронний кабінет, не є належним врученням такого рішення. Зважаючи на викладене, за відсутності доказів вручення стороні відповідача копії ухвали про залишення апеляційної скарги без руху у передбаченому процесуальним законодавством порядку Чернівецький апеляційний суд застосував приписи ч 3 ст. 185 та ч. 2 ст. 357 ЦПК України без достатніх на те правових підстав.

Крім того, Верховний Суд зауважив, що сторона відповідача не допустила необ'єктивного зволікання з виконанням ухвали про залишення апеляційної скарги без руху, пропуск встановленого судом п'ятиденного строку на усунення недоліків був незначним (два дні), тоді як процесуальним законом суду надано право встановити максимальний строк на усунення недоліків у 10 днів, що, у свою чергу, свідчить про відсутність у діях представника заявника ознак невинуватості чи зловживання процесуальними правами та обов'язками, оскільки він намагався вчинити усі залежні від нього процесуальні дії у розумний строк для реалізації свого права на апеляційне оскарження судового рішення.

Постановою Верховного Суду у складі колегії Касаційного цивільного суду від 08.11.2023 ухвалу Чернівецького апеляційного суду від 27.07.2023 скасовано, справу направлено для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції.

У іншій справі № 911/342/22 за позовом ТОВ « Енергобюджет» до Відділу освіти Сквирської міської ради про стягнення заборгованості да договором про постачання теплової енергії, рішенням Господарського суду Київської області від 06.06.2022, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 26.12.2022 в задоволенні позову відмовлено у зв'язку з недоведеністю позовних вимог.

19.07.2023 позивач звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою на рішення Господарського суду Київської області від 06.06.2022 та постанову Північного апеляційного господарського суду від 26.12.2022. 16.08.2023 скаргник надіслав до Верховного Суду заяву про усунення недоліків касаційної скарги, яка містить клопотання про поновлення строку на касаційне оскарження рішення Господарського суду Київської області від 06.06.2022 та постанови Північного апеляційного господарського суду від 26.12.2022. У поданому до Верховного Суду клопотанні скаргник зазначив, що розгляд справи здійснювався за матеріалами в паперовій формі. Під час розгляду справи позивач вимоги щодо надіслання на його електронну адресу копії прийнятого рішення не заявляв, в апеляційній скарзі представником позивача зазначалася адреса для листування та інші засоби зв'язку для отримання документів, адвокат має електронний кабінет, відповідно зареєстрована офіційна електронна адреса. Скаргник також вказав, що з повним текстом оскаржуваної постанови Північного апеляційного господарського суду від 26.12.2022 ознайомився 11.07.2023 під час ознайомлення з матеріалами справи в суді першої інстанції. Також зазначено, що представник позивача станом на 29.12.2022 вже перебував

за межами країни, тому в паперовій формі не отримував повний текст рішення суду, отже, касаційна скарга подана до суду касаційної інстанції в межах двадцяти днів з дня ознайомлення з повним текстом оскаржуваного рішення.

Ухвалою Верховного Суду від 16.10.2023 відмовлено у задоволенні клопотання ТОВ «Енергобюджет» про поновлення строку на касаційне оскарження та відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою на рішення Господарського суду Київської області від 06.06.2022 та постанови Північного апеляційного господарського суду від 26.12.2022.

Колегія суддів Касаційного господарського суду зазначила, що останнім днем оскарження постанови Північного апеляційного господарського суду від 26.12.2022, відповідно до приписів ст. 288 ГПК України, є 17.01.2023. Однак позивач звернувся з касаційною скаргою 19.07.2023, тобто із значним пропуском встановленого процесуального строку (понад шість місяців).

Верховним Судом встановлено, що згідно з довідкою про доставку електронного листа постанову Північного апеляційного господарського суду від 26.12.2022 було надіслано ТОВ «Енергобюджет» на його електронну адресу kazka2005@ukr.net. Докази надіслання позивачу оскаржуваної постанови рекомендованим листом з повідомленням про вручення відсутні.

Колегія суддів Касаційного господарського суду зазначила, що скаргник, будучи обізнаним про прийняття судом апеляційної інстанції постанови, оскільки у судовому засіданні у суді апеляційної інстанції 26.12.2023 брав участь його представник - адвокат, мав би демонструвати намір оскаржити рішення суду апеляційної інстанції у встановлений законом строк, і не був позбавлений права отримати примірник постанови від 26.12.2022 у паперовій формі безпосередньо у суді апеляційної інстанції у день виготовлення його повного тексту або ознайомитися з судовими рішеннями через Єдиний державний реєстр судових рішень, і така можливість у нього була. Щодо доводів скаргника, що представник позивача станом на 29.12.2022 вже перебував за межами України, колегія суддів Касаційного господарського суду вказала, що вони стосуються внутрішньої організації робочого процесу юридичної особи та не можуть бути підставою для поновлення законодавчо встановлених строків для подання касаційної скарги.

Враховуючи викладене, Верховний Суд дійшов висновку, що наведені у клопотанні про поновлення строку на касаційне оскарження підстави є неповажними і, як наслідок, про відмову у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою ТОВ «Енергобюджет» на рішення Господарського суду Київської області від 06.06.2022 та постанову Північного апеляційного господарського суду від 26.12.2022.

Апеляційна скарга, надіслана фізичною особою на електронну поштову адресу суду, із використанням електричного цифрового підпису, є належним способом звернення.

У справі № 360/1050/22 за позовом ОСОБА_1 до Східного міжрегіонального управління Міністерства Юстиції (м. Харків) про визнання протиправним та скасування наказу про притягнення до дисциплінарної відповідальності у вигляді оголошення догани рішенням Луганського окружного адміністративного суду від 15.11.2023 у задоволенні позовних вимог відмовлено.

Ухвалою Першого апеляційного адміністративного суду від 18.12.2023 апеляційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Луганського окружного адміністративного суду від 15.11.2023 повернуто особі, яка її подала на підставі п. 1 ч.4 ст. 298 КАС України, оскільки апеляційна скарга надіслана на електронну адресу суду та її підписано електронним цифровим підписом. Апеляційний адміністративний суд вважав, що оскільки такий підпис вчинено без використання підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет», тому, незважаючи на те, що апеляційна скарга засвідчена електронно-цифровим підписом, однак подана на електронну пошту суду, остання не може вважатися апеляційною скаргою, підписаною у встановленому законом порядку. З урахуванням викладеного суд дійшов висновку, що апеляційна скарга вважається непідписаною та не приймається до розгляду і повертається особі, яка її подала.

Постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 07.03.2024 ухвалу Першого апеляційного адміністративного суду від 18.12.2023 скасовано, справу направлено до Першого апеляційного адміністративного суду для продовження розгляду.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного адміністративного суду. Зокрема, в постанові Верховного Суду зазначено, електронний підпис чи печатка не можуть бути визнані недійсними та позбавлені можливості розглядатися як доказ у судових справах виключно на тій підставі, що вони мають електронний вигляд або не відповідають вимогам до кваліфікованого електронного підпису чи печатки. Кваліфікований електронний підпис має таку саму юридичну силу, як і власноручний підпис, та має презумпцію його відповідності власноручному підпису. Відповідно до ст. 8 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг» юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. Допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму.

Колегія суддів Касаційного адміністративного суду звернула увагу, що Велика Палата Верховного Суду у постанові від 13.09.2023 у справі №204/2321/22, зокрема у пунктах 12.1-12.3, дійшла висновку про те, що звернення фізичної особи до суду через офіційну електронну адресу суду з процесуальним електронним документом, який підписаний електронним цифровим підписом, є належним та правомірним способом безпосереднього звернення до суду, що ототожнюється із безпосереднім зверненням до суду через канцелярію або традиційними засобами поштового зв'язку і має кваліфікуватися саме як безпосереднє звернення до суду. Наведені висновки не стосуються адвокатів та інших, передбачених пунктом 10 Положення про ЄСІТС осіб (нотаріусів, приватних виконавців, судових експертів, державних органів та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки), які реєструють свої офіційні електронні адреси в ЄСІТС в обов'язковому порядку.

З огляду на викладене Верховний Суд дійшов висновку, що фізичні особи наразі мають право звернення до суду з процесуальним документом (у тому числі апеляційною скаргою) через офіційну електронну адресу суду. Тому суд апеляційної інстанції допустив порушення норм процесуального права, що призвело до постановлення незаконної ухвали, яка перешкоджає подальшому провадженню в справі.

Відправлення документа заявником та його отримання судом не обов'язково є одномоментною подією та може не збігатися у часі і для правильного обрахування строку визначальним є саме момент відправлення відповідного документа заявником за допомогою електронних засобів.

У справі № 227/477/21 Колегія суддів Касаційного цивільного суду Верховного Суду дійшла висновку, що у вирішенні процесуального питання - встановлення дати (часу) подання (пред'явлення) скарги до суду через підсистему «Електронний суд» потрібно враховувати, коли саме таку скаргу подав заявник, а не коли її було отримано та зареєстровано судом, що відповідає змісту ч.3 ст. 142 ЦПК України, яка містить прив'язку права позивача (заявника) на відшкодування витрат на правничу допомогу у разі, якщо позов (скарга) було подано (пред'явлено) до задоволення вимог такого позову (скарги) відповідачем (суб'єктом оскарження). Оскільки заявник звернувся до суду зі скаргою на дії державного виконавця 03.04.2023, однак, враховуючи, що вона подана після завершення робочого дня, тому зареєстрована судом наступного робочого дня – 04.04.2023, така скарга доставлена до електронного кабінету суб'єкта оскарження того ж дня, тому обґрунтованим є висновок, що саме на виконання вимоги скарги суб'єкт оскарження наступного дня після пред'явлення скарги (04.04.2023) ухвалив постанови про повернення виконавчих листів стягувачу. Верховний Суд також зверну в увагу, що час реєстрації підтверджуються як відміткою на скарзі про те, що документ сформований в системі «Електронний суд» 03 квітня 2023 року, так і квитанціями від 03 квітня 2023 року 20:24 № 111832 та від 03 квітня 2023 року, 20:24, № 111831 про доставку документів до зареєстрованих електронних кабінетів користувачів ЄСІТС - суб'єкта оскарження та боржника. Тому поняття «час реєстрації» та «час подання процесуальних документів» через підсистему «Електронний суд» не є тотожними.

Ознайомлення з матеріалами справи в електронному вигляді

Заява про ознайомлення з матеріалами справи в електронному вигляді представника сторони підлягає задоволенню у разі подачі такої заяви з використанням сервісу «Електронний суд», відповідно з попередньою реєстрацією офіційної електронної адреси (Електронного кабінету) та з обов'язковим використанням власного електронного підпису, а також з підтвердженням повноважень адвоката здійснювати представництво інтересів сторони у суді.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду в постанові від 27.02.2024 у справі **№580/1997/23** виклав свою позицію з приводу надання судом доступу представнику сторони до матеріалів електронної справи. В постанові зазначено, що представник позивача - адвокат Олененко О.В. 15.11.2023 направив на електронну пошту Верховного Суду заяву про ознайомлення з матеріалами справи, де зазначено, що позивач не отримав касаційну скаргу ПАТ «Госпрозрахункова база матеріально-технічного постачання», що позбавило його можливості подати відзив на неї. До вказаної заяви, на підтвердження повноважень здійснювати представництво інтересів позивача адвокат додав копію ордеру від 14.11.2023 серія СА№1040459. Водночас, як вбачається з матеріалів справи, відповідно до довідки від 15.11.2023 кваліфікований електронний підпис вкладення «Ордер Касаційний адміністративний суд» відсутній. Колегія суддів Касаційного адміністративного суду зауважила, що відповідно до ч 6 ст. 18 КАС України (в редакції від 18.10.2023) адвокати реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Надсилання процесуальних документів в електронному вигляді передбачає використання сервісу «Електронний суд», з попередньою реєстрацією офіційної електронної адреси (Електронного кабінету) та з обов'язковим використанням власного електронного підпису.

Матеріалами справи також встановлено, що від сторони позивача 29.11.2023 через підсистему «Електронний суд» надійшла заява про надання доступу до матеріалів електронної справи № 580/1997/23, до якої на підтвердження повноважень додано копію ордеру від 14.11.2023 серія СА№1040459, яка підписана електронним підписом адвоката. З огляду на підтвердження повноважень адвоката Олененка О.В. здійснювати представництво інтересів позивача у Верховному Суді, 30.11.2023 надано доступ адвокату позивача до матеріалів електронної справи №580/1997/23, та згідно з відміткою в КП ДСС матеріали цієї справи в електронному вигляді доставлені до «Електронного кабінету» заявника 30.11.2023.

В іншій справі **№ 910/17390/21** в постанові від 07.12.2023 Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду зазначив, що посилання представника позивача про необізнаність про хід розгляду справи через те, що договір про надання правової допомоги укладено позивачем 05.12.2023 з адвокатським об'єднанням «БАРРИСТЕРС» не можуть бути належною підставою для задоволення усного клопотання представника позивача заявленого у судовому засіданні 07.12.2023 про надання часу на ознайомлення з матеріалами справи та відкладення судового засідання, оскільки, наразі функціонує підсистема «Електронний суд» і в силу приписів ч. 6 с. 6 ГПК України, зокрема, адвокати та юридичні особи в обов'язковому порядку реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, що, у свою чергу, надає можливість отримати доступ до матеріалів справи в електронному кабінеті. Крім того, договір про надання правової допомоги укладено позивачем не з адвокатом, що здійснює індивідуальну діяльність, з адвокатським об'єднанням, тому з точки зору добросовісності/розумності не вбачається об'єктивна неможливість, що за два дні до судового засідання, Об'єднання не оцінило можливість/неможливість належної підготовки до представництва скаржника в касаційній інстанції за касаційною скаргною позивача та не забезпечило ознайомлення з матеріалами даної справи, в тому числі через «Електронний суд».

Електронний документ, електронні докази

Згідно зі ст. 96 ГПК України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). Електронні докази подаються у формі документів, на які накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу. Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених в порядку, передбаченому законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом. Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги.

Відповідно до ч. ч. 1, 2 ст. 5 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Склад та порядок розміщення обов'язкових реквізитів електронних документів визначається законодавством.

Суд може розглядати електронне листування між особами у месенджері (як і будь-яке інше листування) як доказ у справі лише в тому випадку, якщо воно дає можливість суду встановити авторів цього листування та його зміст. Відповідні висновки щодо належності та допустимості таких доказів, а також обсяг обставин, які можливо встановити за їх допомогою, суд робить у кожному конкретному випадку із врахуванням всіх обставин справи за своїм внутрішнім переконанням.

Так, Центральний апеляційний господарський суд постановою від 20.11.2023 у справі № **904/562/23** за первісним позовом ВК Маріупольської міської ради Донецької області до ФОП про стягнення суми попередньої оплати за договором поставки та за зустрічним позовом ФОП до ВК Маріупольської міської ради Донецької області про зобов'язання виконати умови спірного договору поставки скасував рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 25.04.2023 про відмову у задоволенні первісного позову, задоволення зустрічного позову. Прийняв нове рішення, яким позовні вимоги ВК Маріупольської міськради задоволено частково. Стягнув з ФОП на користь ВК Маріупольської міськради частину суми попередньої оплати. В решті позовних вимог за первісним позовом - відмовлено. Зустрічні позовні вимоги задоволено частково. Зобов'язано ВК Маріупольської міськради виконати в натурі умови спірного договору поставки, шляхом прийняття від ФОП частину товару. В задоволенні решти позовних вимог за зустрічним позовом відмовлено. Апеляційний господарський суд вважав, що покупцем доведено факт погодження з постачальником всіх необхідних умов для поставки товару, шляхом направлення заявок контактній особі постачальника у формі таблиць з використанням месенджера. І постачальником частково виконано умови спірного договору поставки.

Матеріалами справи підтверджено, що покупцем направлено заявки контактній особі постачальника у форматі таблиць Excel з використанням месенджера, що підтверджується скріншотами переписки в месенджері. Також встановлено, що постачальник не заперечував отримання таких таблиць, і представник постачальника у судовому засіданні зазначав про те, що відповідні кількісні дані, вказані в таблиці Excel, коригувались сторонами додатково у телефонному режимі. Більше того, у відповіді на відзив на зустрічний позов, останній також

надавав скріншот з відповідної таблиці Excel, що додатково підтверджує факт її отримання контактною особою постачальника.

Зважаючи на положення ст. ст. 75, 79 ГПК України, апеляційний господарський суд прийняв до уваги в якості належного доказу електронне листування між сторонами у месенджері (як і будь- інше листування) як доказ, що сторонами у договорі поставки, додатках до нього, специфікаціях, погоджувались всі необхідні умови для поставки товару, кількість, характеристики, якість, місто поставки тощо, а також, зважаючи на пояснення сторін та на те, що постачальником не заперечувався факт отримання ним у переписці відповідних таблиць, з необхідним асортиментом товару.

Постановою Верховного Суду від 29.02.2024 постанову Центральний апеляційний господарський суд постановою від 20.11.2023 залишено без змін.

Аналогічну правову позицію викладено в постанові Великої Палати Верховного Суду від 21.06.2023 у справі № 916/3027/21.

Документи, що подаються до суду в електронній формі, повинні бути підписані електронним цифровим підписом

Наприклад, у справі № 712/8019/18 за позовом ОСОБА-1 до ОСОБА_2 про визначення місця проживання дітей з батьком рішенням та зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про визначення місця проживання дітей з матір'ю рішенням Соснівського районного суду м. Черкаси від 19.12.2022 року у задоволенні первісного позову відмовлено, зустрічний позов задоволено. Апеляційним судом рішення місцевого суду залишено без змін.

Задовольняючи зустрічні позовні вимоги щодо визначення місця проживання із матір'ю, суди прийняли до уваги докази, подані ОСОБА_2 на електронну пошту суду першої інстанції без накладання електронного цифрового підпису. В постанові Черкаського апеляційного суду від 17.05.2023 зазначено, що докази, подані ОСОБА_2 з порушенням порядку їх подання, у контексті вимог цивільного процесуального законодавства є належними та допустимими, а подання їх до суду засобами електронного зв'язку без єдиного цифрового підпису в період дії воєнного стану є виправданим у цій ситуації.

Колегія суддів Касаційного цивільного суду не погодилася з такими висновками місцевого та апеляційного судів. Постановою від 07.02.2024 Верховний Суд скасував судові рішення, справу передав на новий розгляд до суду першої інстанції. Приймаючи рішення, суд касаційної інстанції вважав, що на документи подані учасником справи до суду або надіслані іншим учасникам справи в електронній формі, обов'язково накладається кваліфікований електронний підпис учасника справи.

Суди приймають до уваги подання електронного доказу в паперовій копії у випадку подання оригіналу електронного доказу і якщо учасники справи не заперечують факту відправлення електронних листів.

У справі № 910/3567/23 за позовом ТОВ «БігКоммерс Україна» до ТОВ «ВГО Груп» про повернення суми платежу у зв'язку з неналежним виконанням відповідачем зобов'язань за Попереднім договором. Рішенням Господарського суду м. Києва від 06.06.2023 у задоволенні позову відмовлено. Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції, надавши оцінку умовам Попереднього договору та враховуючи положення чинного законодавства, яке регулює порядок розірвання договору, відсутність жодних належних та допустимих доказів направлення відповідачу письмового повідомлення від 24.02.2022 про розірвання Попереднього договору, дійшов висновку, що позивач належними доказами не довів розірвання Попереднього договору з 11.03.2022 та із заявлених позивачем мотивів.

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 29.11.2023 рішення місцевого господарського суду скасовано, ухвалено нове рішення, яким позов задоволено.

Апеляційним господарським судом встановлено, що користуючись своїм правом на односторонню відмову від спірного Попереднього договору, позивач 24.02.2022 направив електронною поштою відповідачу повідомлення про відмову та розірвання Попереднього

договору від 06.10.2021, у якому вказав, що Попередній договір є розірваним починаючи з 11.03.2022, а також просив повернути платіж за Попереднім договором. Надаючи відповідь на вказане повідомлення, відповідач у листі від 10.03.2022 послався на абз. 1 ч.1 ст. 617 ЦК України, введення в Україні воєнного стану (обставини непереборної сили, підтверджені листом ТПП №2024/02.0-7.1 від 28.02.2022), у зв'язку з тим, що повідомлення про відмову від договору було направлено в період дії непереборної сили, його вимоги не можуть бути виконані.

Надаючи оцінку повідомленню ТОВ «БігКоммерс Україна» про відмову та розірвання Попереднього договору, направленоу ТОВ «ВГО Груп», колегія суддів апеляційного суду звернулася до доктрини «листа у відповідь», згідно з якою якщо доведено, що лист чи повідомлення було відправлено певній особі, то повідомлення, яке є відповіддю, вважатиметься автентичним без додаткових доказів. Адже малоімовірно, що хтось окрім цієї особи, може отримати та відповісти на повідомлення з урахуванням його змісту, обговорюваних деталей. Наведене свідчить, що ТОВ «БігКоммерс» направило вказане повідомлення електронною поштою саме ТОВ «ВГО Груп», яке надало власну відповідь на це повідомлення, не виказувало зауважень чи заперечень щодо порядку направлення ТОВ «БігКоммерс Україна» відмови від Попереднього договору.

З огляду на викладене апеляційний господарський суд дійшов висновку, що у зв'язку з односторонньою відмовою ТОВ «БігКоммерс Україна» від договору у ТОВ «ВГО Груп» виник обов'язок повернути повну суму платежу за Попереднім договором протягом 10 робочих днів після отримання від орендаря відмови від договору (24.02.2022).

Верховний Суд погодився з правовою позицією апеляційного господарського суду. Постановою Верховного Суду від 27.02.2024 постанову Північного апеляційного господарського суду від 29.11.2023 залишено без змін. Колегія суддів Касаційного господарського суду в постанові зазначила, що листування шляхом надіслання електронних листів уже давно стало частиною ділових звичаїв в Україні, а здійснення електронної переписки як усталеного звичаю ділового обороту в Україні, що не вимагає договірної врегулювання, визнається цивільним звичаєм за ст. 7 ЦК України.

Сам лист електронної пошти є таким, що містить відомості про факт відправлення повідомлення із відповідної електронної адреси, час відправлення, адресатів листа - осіб, до відома яких було доведено таке повідомлення тощо. Роздрукована електронного листа та додатків до нього є паперовою копією електронного доказу.

У справі № **910/8982/22** за позовом ТОВ «Торговий дім Агрокультура» до ТОВ «Агсолко Україна» про розірвання договору поставки автомобіля та стягнення суми попередньої оплати за спірним договором, позивач послався на те, що відповідач не повідомляв позивача про зміну (відсування) строку передання товару, що передбачено п. 4.2 спірного договору поставки, при цьому не виконав обов'язку з передачі оплаченого товару та не повернув суму передоплати.

Рішенням господарського суду м. Києва від 16.05.2023, яке залишено без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 31.10.2023, у задоволенні позову відмовлено. Як установлено апеляційним господарським судом відповідачем строк поставки товару за договором поставки було змінено (відсунуто) на підставі п. 4.2 спірного договору поставки, про що 17.03.2022 повідомлено позивача електронним листом; що підтверджено поданим до суду скріншотом електронного листа, надісланого позивачу електронною поштою. Про готовність автомобіля та можливість його доставки відповідач повідомив позивача згідно з листом від 23.08.2022 № 8756, проте позивачем товар прийнятий не був. З матеріалів справи також вбачається, що позивачем не доведено обставин істотного порушення відповідачем умов договору, заподіяння шкоди позивачу, а також впливу форс-мажорних обставин (воєнного стану) на можливість виконання позивачем фінансових зобов'язань за спірним договором поставки.

Господарські суди, надавши оцінку електронному листу від 17.03.2022, врахувавши умови пункту 4.2 договору поставки, введення воєнного стану на території України та його наслідки на можливість виконання відповідачем зобов'язання за спірним договором, а також лист відповідача від 23.08.2022 про готовність автомобіля, дійшли заснованого на законі висновку про те, що зі сторони відповідача не мало місця істотного порушення умов договору поставки у

розумінні приписів ст. 651 ЦК України, у зв'язку з чим підстави для розірвання договору поставки відсутні.

Верховний Суд підтримав правову позицію місцевого та апеляційного господарських судів. Колегія суддів Касаційного господарського суду в постанові зазначила, що враховує приписи ст. 207 ЦК України, згідно з якою правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, або надсилалися ними до інформаційно-комунікаційної системи, що використовується сторонами. А також Верховний Суд врахував приписи ст. 8 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг», відповідно до яких юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. Крім того, згідно зі ст. 5 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документ може бути, зокрема, перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа, у свою чергу, є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для сприймання його змісту людиною.

Особливості оформлення електронного доручення, ордеру на підтвердження повноважень представника

Обов'язковим реквізитом ордеру є власноручний підпис адвоката (в графі «Адвокат»)

У справі № 920/657/23 Верховний Суд дійшов висновку, що скріплення відзиву на касаційну скаргу електронним цифровим підписом, зокрема скріплення електронним цифровим підписом скан-копії ордеру про надання правничої (правової) допомоги, а також подання відзиву із застосуванням системи "Електронний суд" із доданням до останнього не підписаної скан-копії ордеру не доводить дотримання форми документа, що підтверджує його право на здійснення представництва інтересів особи, зокрема на підписання відзиву, як того вимагають норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 12 квітня 2019 року № 41.

Матеріалами справи встановлено, що адвокатом позивача - Качан Н.Ф. подано відзив на касаційну скаргу. На підтвердження своїх повноважень представляти інтереси ОСОБА_1 адвокатом Качан Н.Ф. додано скан-копію ордеру від 19.02.2024 серія ВМ № 1046611, який згенерований через веб-сайт Національної асоціації адвокатів України. Зі змісту доданого ордеру, як документа на підтвердження повноважень, вбачалося, що він не містить всі обов'язкові реквізити, передбачені змістом пункту 12 Положення, зокрема, в графі «Адвокат» відсутній підпис адвоката Качан Н.Ф.

З огляду на викладене колегія суддів Касаційного господарського суду вважала, що з урахуванням змісту п. 11 Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги, документ, доданий адвокатом Качан Н.Ф., як доказ на підтвердження повноважень, не є належним та достатнім підтвердженням правомочності адвоката на вчинення дій в інтересах клієнта, зокрема, для подання відзиву на касаційну скаргу, оскільки ордер не містить реквізити, які повинен містити ордер.

Ухвалою Верховного Суду від 29.02.2024 відзив ОСОБА_1 на касаційну скаргу залишено без розгляду, оскільки відзив адвоката ОСОБА_1 - Качан Н.Ф. не може вважатися таким, що підписаний у встановленому законом порядку, оскільки адвокат при поданні відзиву на касаційну скаргу не підтвердив свої повноваження на її підписання.

Довіреність в електронній формі, підписана кваліфікованим електронним підписом довірителя, надає можливість повіреному виконувати визначений довірителем перелік дій засобами Електронного суду.

Верховний Суд у справі № 2-564/09 виклав свою позицію стосовно перевірки судом електронного доручення, у разі подання представником сторони у справі апеляційної скарги, сформованої у підсистемі «Електронний суд», однак поданої до суду не через указану

підсистему, а безпосередньо на електронну пошту. Зокрема зазначено, щонадання довіреності в електронній формі здійснюється засобами Електронного кабінету шляхом створення електронного документа встановленої форми, в якому визначається обсяг повноважень повіреного. Довіреність в електронній формі, підписана кваліфікованим електронним підписом довірителя, надає можливість повіреному виконувати визначений довірителем перелік дій засобами Електронного суду. Отже, електронна довіреність, яку можливо надати за допомогою підсистеми «Електронний суд», видається за наявності у відповідній особи довірителя та його представника особистих електронних кабінетів у підсистемі «Електронний суд», що передбачає наявність у таких осіб ЕЦП. Електронна довіреність видається лише за умови підписання довірителем електронним ключем за допомогою алгоритмів, визначених у підсистемі «Електронний суд». Надалі така електронна довіреність автоматично додається до апеляційної скарги, яка подана представником від імені довірителя через підсистему «Електронний суд», разом з цим користувачі не мають можливості будь-яким чином впливати на зміст та вигляд такої електронної довіреності, тобто вона формується підсистемою «Електронний суд» самостійно, відповідно до обраного обсягу повноважень представника.

У разі надходження звернення до суду через підсистему «Електронний суд» суди перевіряють відповідність вчиненої представником дії наданому представнику обсягу повноважень, що визначений в електронному дорученні. У зв'язку з тим, що апеляційну скаргу подано без використання підсистеми «Електронний суд», суд не міг перевірити повноваження представника сторони у справі за допомогою вказаного сервісу, так як апеляційна скарга надійшла до суду без зазначених у ній додатків, а саме довіреностей.

З огляду на викладене Верховний Суд дійшов висновку, що відповідно до ч.4 ст. 62 ЦПК України представник не надав доказів на підтвердження інтересів сторони у справі щодо подання апеляційної скарги.